

A CSOCSÓ BÁCSI- FÉLE ÖSSZEESKÜVÉS

**APOR VIKTOR TARTALÉKOS
HONVÉD FŐHADNAGY ÉS
TÁRSAI HATALOMÁTVÉTELI
TERVE, 1923**

**SZERKESZTETTE:
KÁNTÁS BALÁZS**

A CSOCSÓ BÁCSI-FÉLE ÖSSZEESKÜVÉS
APOR VIKTOR TARTALÉKOS HONVÉD
FŐHADNAGY ÉS TÁRSAI HATALOMÁTVÉTELI
TERVE, 1923

A forrást sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt
írta és az életrajzi adattárat összeállította:

Kántás Balázs

A forráskiadvány a
HORTHY-KORSZAK KUTATÁSÁÉRT
TÁRSASÁG
támogatásával és társkiadásában meg.

ISBN 978-615-6250-04-9

HORTHY-KORSZAK KUTATÁSÁÉRT
TÁRSASÁG
MAGYAR ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR
BUDAPEST, 2020.

**A CSOCSÓ BÁCSI-FÉLE
ÖSSZEESKÜVÉS
APOR VIKTOR TARTALÉKOS HONVÉD
FŐHADNAGY ÉS TÁRSAI
HATALOMÁTVÉTELI TERVE, 1923**

Az első világháború elvesztésével, az Osztrák–magyar Monarchia felbomlásával, majd a trianoni békediktátum aláírásával Magyarország korábbi területének és lakosságának majdnem kétharmadát veszítette el, és körülbelül 3,3 millió magyar anyanyelvű ember rekedt az országhatárokon kívül.¹ Noha a Magyar Királyság ezeréves történelme során végig multinacionális állam volt, és az elcsatolt területeken élők többsége nem volt magyar nemzetiségű, a békeszerződés során az országhatárok megvonása egyáltalán nem követte a nyelvi és etnikai határokat. Számos esetben egységes tömbben élő magyar lakosságú területek is a szomszédos államokhoz kerültek. Az államhatáron kívül rekedt magyarok a szomszédos

¹ Bővebben lásd: ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015.

országok többségében semmiféle kisebbségi jogokkal nem rendelkeztek, aki pedig tehette (elsősorban erdélyi magyarok), optánsként, többnyire teljesen elszegényedve költözött át a megcsonkított anyaország területére. Az első világháborút, forradalmakat és polgárháborút, végül jelentős területi veszteségeket és ezek nyomán iszonyú gazdasági és szociális krízist elszenvedő Magyarország kormányzatának és társadalmának érthető módon tehát a trianoni békediktátum revíziója lett az egyik vezéreszméje.

A Horthy-korszak első éveiben ebből kifolyólag Magyarországon sem volt hiány irredenta eszmeiségű, jobboldali titkos szervezetekből és ezekhez köthető félkatonai (paramilitáris) alakulatokból. A paramilitarizmust, paramilitáris tevékenységet és szervezeteket, amelyek az első világháború utáni években különböző intenzitással Európa szinte minden államában jelen voltak, a téma nemzetközi szakirodalma többnyire úgy szokta definiálni, mint olyan katonai vagy kvázi katonai szervezeteket és cselekményeket, amelyek kiegészítették a hagyományos értelemben vett katonai alakulatok

működését, vagy egyenesen azok helyébe léptek.² Erre némely esetben az állam kereteinek átmeneti vagy akár tartós felbomlása adott lehetőséget, mint például az Osztrák–magyar Monarchia felbomlása után Fiume esetében. Más alkalommal az állam maga használta fel az ilyen alakulatokat a saját céljaira (mint ahogyan arra a Német Császárságból létrejövő ingatag demokráciában, a weimari köztársaságban is volt számos példa, ahol elsősorban jobboldali szabadcsapatok léptek fel baloldali politikai erők ellen), megint másutt a paramilitáris formációk a fennálló állam ellenében léptek fel – ahogyan az Magyarországon is történt a Tanácsköztársaság ellen kitört jobboldali ellenforradalmi hullám során. A paramilitarizmus az első világháború utáni néhány évben Magyarországon is természetes jelenség volt, gyakorlóit pedig elsődlegesen továbbra is az aktív vagy leszerelt, esetleg tartalékos katonák, illetve egyéb fegyveres testületek tagjai voltak. Az új

² Robert GERWARTH, *Harc a Vörös Szörnyeteggel. Ellenforradalmi erőszak Közép-Európa vereséget szenvedett államaiban*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 71–92.

magyar állam rengeteg embert „örökölt meg” a felbomlott monarchia hatalmas hadseregétől, köztük rengeteg hivatásos katonát is. A katonai-félkatonai formációk, tényleges állományban lévő és önjelölt módon tovább szolgáló alakulatok nem meglepő módon szorosan összefonódtak az új magyar állammal, kormánnyal, illetve a vesztes államokat sújtó fegyverkezési korlátozások következtében igen korlátozott keretek között működő – részben egykori paramilitáris alakulatokból (újra)szervezett – hadsereggel is.

A Horthy-korszak első éveiben az újonnan létrejött magyar állam – a háború szinte összes vesztes államához hasonlóan – tehát olyan társadalmi és gazdasági krízishelyzetben találta magát, amely nagyon is kedvezett a politikai szélsőségeknek. Ebben az időszakban nem csupán egyre-másra szerveződtek a különböző radikális nacionalista társadalmi egyesületek és pártok, de némelyik szélsőséges – az ország kül- és belpolitikai konszolidációján fáradozó Bethlen-kormány munkájával elégedetlen – politikai és katonai csoport még az államcsínykísérlet és az erőszakos hatalomátvétel gondolatával is eljátszott. Az 1920-as évek Magyarországról számos, többnyire

komolytalan államellenes összeesküvést ismerünk, melyek szorosan összefonódtak a korszak befolyásos, a pártpolitikára is hatást gyakorló radikális jobboldali szervezeteivel. Ezek közül a legfontosabbak voltak az Ébredő Magyarok Egyesületével (ÉME),³ a Magyar Országos Véderő

³ Az Ébredő Magyarok Egyesülete az első világháború és a forradalmak utáni Magyarország legbefolyásosabb nacionalista társadalmi egyesülete volt, mely az 1920-as évek elején saját segédrendőri milíciákat, karhatalmi alakulatokat tartott fenn, és határozottan befolyásolta a pártpolitikát is.

Tagjai számos hírhedt, antiszemita és irredenta indíttatású bűncselekményt, kisebb-nagyobb terrorcselekményt követtek el. Alapítói és vezetőségi tagjai között számos politikust és befolyásos katonatisztet találunk, pl. Prónay Pált, Héjjas Ivánt, vagy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt. Működése csúcspontján tagsága több százezresre volt tehető, elnökei az 1920-as évek elején Szmrecsányi György, Eckhardt Tibor és Buday Dezső nemzetgyűlési képviselők voltak. Jelentősége 1923 után, a kormánypártból kiváló Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt (Fajvédő Párt) megjelenésével fokozatosan, majd komolyan az 1930-as években létrejövő, részben az egyesület tagjaiból szerveződő, nyugati mintájú magyar fasiszta és nemzetiszocialista pártok megalakulásával csökkent. Az ÉME a különböző radikális jobboldali politikai pártok mellett ezzel együtt egészen 1945-ig működött. Történetének első éveiről lásd: ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.; valamint: ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének*

Egyesülettel,⁴ illetve a Kettőskereszt Vérszövetség (KKVSz)⁵ nevű katonai titkos, irreguláris katonai

1918. november–1920. március közötti történetéhez, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

⁴ A Magyar Országos Véderő Egylet 1918 novemberében, félkatonai-ellenforradalmi egyesületként alakult, és fokozatosan vált a Horthy-rendszer a rendszer egyik legnagyobb tömegbázisú szervezetévé, tagsága nagy részét katonatisztek adták. Egyik alapítója Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök volt. Az 1920-as években az Ébredő Magyarok Egyesületével együtt korszak egyik meghatározó antiszemita-revizionista egyesülete, a vezetésben az 1930-as évek második felétől kezdve a nyilasok és más szélsőjobboldali pártok képviselő kerültek többségbe (pl. Bánkúti László, Baross Gábor, Endre László, Feilitzsch Berthold, stb.). 1942-től vezetősége a magyar szélsőjobboldali szervezetek összefogására mozgósított, tagjai pedig nagy arányban adták a Nyilaskeresztes Párt párthadseregét. 1944 elején 144 fiókegyesülettel rendelkezett, melyek egyenként átlagosan 200 tagot számláltak. Csaknem mindegyikhez tartoztak fiatalokat tömörítő lövészkлубok. A német megszállás után belügyminiszteri rendelettel a kisebb fasiszta jellegű egyesületeket is a MOVE-be olvasztották. Az egyesület töredékesen fennmaradt iratanyaga kutatható a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában: HU-MNL-OL-P 1360. Történetéről lásd: DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

⁵ A Kettőskereszt Vérszövetség 1919-ben, a szegedi ellenkormány különítményes tisztjei által alapított katonai titkos társaság és irreguláris katonai alakulat, mely szoros átfedésben működött az Ébredő Magyarok Egyesületével és Magyar

alakulat, melyet a hadvezetés többek között azért hozott létre, hogy a különböző jobboldali milíciák, önszerveződő katonai alakulatok felett bizonyos mértékű állami kontrollt gyakoroljon.⁶

Országos Véderő Egységgel. Vezetője Siménfalvy Tihamér ezredes volt, vezetőségi tagjai között találjuk többek között Prónay Pált, Héjjas Ivánt vagy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt is. Tagjai részt vettek a nyugat-magyarországi felkelésben is. Működéséről források hiányában keveset lehet tudni, de a korszakban jelentős politikai befolyással rendelkezett, illetve nagy létszámú, a hadsereg kiegészítő alakulatainak szánt önkéntes paramilitáris egység felett diszponált. (Vö. ZADRAVECZ István, *Páter Zadravecz titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967.; PRÓNAY Pál, *A határban a balál kaszál. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin–SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963.; SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945*, forráskiad. PERNEKI Mihály Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.) A szervezet működéséről lásd bővebben: *Árnyékhadserg? Válogatott dokumentumok a Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság 1920-as évekbeli működéséről*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox, 2020.

⁶ Csáky Károly honvédelmi miniszter a Márffy József és társai, az erzsébetvárosi bombamerénylet tettesei perében tett vallomása, a Kettőskereszt Vérszövetség történetének egyik legfontosabb levéltári dokumentuma szerint a KKV Sz ugyancsak a tanácsköztársaság leverése után a fővárosban és vidéken tevékenykedő paramilitáris szervezetek egységes (katonaszakmai) irányítás alá vonása és egyfajta antikommunista rendcsinálás

Ezen összeesküvések közül is remek, az állam és a radikális jobboldal komplex viszonyának összefüggéseire rámutató mikrotörténeti esettanulmány az egyik nagy nyilvánosságot kapott paramilitáris akcióterv, mely leginkább Apor Viktor nyugalmazott pénzügyőr tiszt és tartalékos honvéd főhadnagy, az Ébredő Magyarok Egyesülete Nemzetvédelmi Főosztálya, a radikális jobboldali szervezet félkatonai szárnya vezetője nevéhez köthető, és a korabeli sajtóban és közbeszédben jobbra a hangzatos *Csocsó bácsi-féle összeesküvés* néven szerepel. Apor Viktor az Ébredő Magyarok Egyesülete, és tágabb értelemben a korabeli szélsőjobboldal ismert alakja volt, aki Héjjas Iván és Prónay Pál, a kormányzóval is igen jó személyes viszonyt ápoló, befolyásos különítmény-parancsnokok szűkebb köréhez tartozott, jó kapcsolat fűzte Ulain Ferenc fajvédő nemzetgyűlési képviselőhöz, az ÉME vezetőségi tagjához, akit 1923-ban ugyancsak egy komolytalan puccskíséret miatt ítétek rövid időtartamú

céljából jött létre, mégpedig feltehetőleg valamikor 1919–1920 tájékán. HU-BFL-VII-5-c-25646/1924 – Márffy József és társai büntetőpere – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve – Csáky Károly honvédelmi miniszter vallomása.

szabadságvesztésre,⁷ illetve korábban egyik vezetője volt a Babarczy Jenő báró által irányított, hírhedt Ehmann-telepi különítménynek is.⁸ Apor múltja korántsem volt makulátlan – a pénzügyőrségtől korábbi gyanús üzelmei miatt szerelték le és küldték nyugállományba, ezután csatlakozott tartalékos főhadnagyként a Nemzeti Hadsereg gyakorlatilag önszerveződő alakulataihoz, és több különítménynél is megfordult, illetve

⁷ Ulain Ferenc nemzetgyűlési képviselő, akit szoros szálak fűztek a német szélsőjobbaldali szervezetekhez, többek között Hitlerhez és Ludendorff tábornokhoz, 1923-ban Bobula Titusz Amerikából hazatelepült magyar építészmérnökkel és Szemere Béla kórházi főorvossal együtt a bajor nacionalista paramilitáris szervezetek támogatására alapozva akarta volna megdönteni Bethlen István kormányát, emiatt rövid időtartamú szabadságvesztésre ítélték. Perének iratai fennmaradtak Budapest főváros levéltárában: HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai pere.

⁸ Az Ehmann-telep Budapest mai XVI. kerületét, Sashalmot jelölte. 1920 folyamán itt is működött egy kb. 1200 fős, formálisan a Nemzeti Hadsereg részét képező, de önállóan tevékenykedő és számos törvénytelenséget elkövető paramilitáris alakulat, az úgynevezett adonyi különítmény. Soltra József rendőr különítményes tisztek általi, 1920. november 10-ei meggyilkolása után a kormányzat elkezdte felszámolni a különböző különítményeket, az Ehmann-telepi alakulatot pedig november 12-én csak tűzharc árán sikerült felosztatni.

magas pozícióra tett szert az Ébredő Magyarok Egyesületének félkatonai szárnyában. 1923-ban lázadás gyanújával – állítólag Héjjas és Prónay megbízásából egy puccskísérlethez toborozott embereket – több társával együtt őrizetbe vette a rendőrség. A rendőrségi detektívek Hetényi Imre főkapitány-helyettes vezetésével 1923. augusztus 30-án nagy erővel ütöttek rajta az ÉME Sörház utca 3 alatti székháza közelében lévő, Csocsó bácsi névre hallgató kocsmán, az ébredők egyik törzshelyén, miközben a kormány megdöntésére szövetkező, felfegyverzett milicisták (köztük amúgy tényleges és tartalékos állományú katonák) éppen megbeszélést tartottak.⁹ (A Csocsó bácsi nevű kocsmá egy Topcsik, más források szerint Topcsagics Mujaga nevű, szerb nemzetiségű ember tulajdonában volt, és eredetileg az ő beceneve volt Csocsó bácsi, ahogyan saját vendéglátóhelyét elnevezte.) Apor Viktort és társait a rendőrség a valamivel később bekövetkezett csongrádi bombamerénnyel¹⁰ is kapcsolatba hozta,

⁹ SERFŐZŐ, i. m. 82.

¹⁰ A csongrádi bombamerénnyel az 1920-as évek egyik súlyos, antiszemita indíttatású politikai terrorcselekménye volt, melynek keretében 1923. december 26-án a merénylők 1923. december

lőfegyvereket, gránátokat és folyékony robbanóanyagot foglaltak le az Ébredő Magyarok Egyesületétől.¹¹

A vádiratba belekerült az is, hogy az ÉME nemzetvédelmi osztályai titkos társaság módjára működtek, állami kontroll nélkül, az állam ellenében működő fegyveres szervezetekké kezdtek válni, és a Kettőskereszt Vérszövetség neve itt is felmerült velük kapcsolatban, melynek irányítása egy idő után ugyancsak kicsúszhatott a kormány és a hadvezetés irányítása alól. Héjjas Iván és Prónay Pál neve merült fel, mint Apor Viktor mint lehetséges megbízóié. Prónay Pál alezredes, az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának korábbi vezetője pedig maga is tanúvallomást tett az ügyben, melyben azt állította, Apor Viktor és társai csak hazafias célok érdekében tevékenykedtek, az ÉME nemzetvédelmi osztályai pedig a hatóságok

26-án a csongrádi Magyar Király Szálló báltermében, a helyi zsidó nőegylet által szervezett jótékonyági rendezvényen a bálozók közé a Piroska János főhadnagy vezetése alatt álló csoport tagjai robbanószerkezetet dobtak, amely három embert megölt és további huszonöt embert megsebesített. A merénylőket később felháborító módon felmentették.

¹¹ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0418 – Apor Viktor és társai pere – A vádirat.

által ismert és elismert segédrendőri milíciák, melyek egyedüli célja az ország megóvása egy esetleges újabb kommunista hatalomátvételtől, ezek tagjai pedig, így Apor Viktor és társai semmiféle jogszabályt nem sértettek meg. Még ha az ügyben előállított emberek nagyrészt erdélyiek is voltak, és irredenta gondolatokat fogalmaztak meg egymás között, az irredentizmus semmiképpen sem bűn, sőt, üdvözlendő szándék, még ha pl. Erdély vagy annak egy részének visszafoglalására nyilván nem volt, és nem is lehetett reális esélyük.¹² A nyomozó hatóságok az ügyet a valamivel későbbi csongrádi bombamerénnyel is megpróbálták összekötni valahogyan, persze nem sok sikerrel – a személyi átfedésekre elsősorban Héjjas Iván és az ő paramilitáris alakulatainak érintettsége miatt lehetett következtetni.

Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy egyébként a (jórészt erdélyi menekültekből álló) felosztatott radikális jobboldali egyesület, a Gábor Áron Szövetség¹³ tagjait szervezte be az ÉME

¹² HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0418 – Prónay Pál vallomása.

¹³ A Gábor Áron Szövetség, teljes nevén az Erdélyi Magyar Székely és Magyar Munkások Gábor Áron Szövetsége a tanácsköztársaság bukása után, 1919-ben alapult hazafias,

nemzetvédelmi milíciái alá, erre még megbízólevelet is kapott Héjjas és Prónay aláírásával, vallomása szerint pedig az ÉME nemzetvédelmi osztályai a hadsereg kiegészítő alakulatainak voltak tekinthetők.¹⁴ Apor és társai, a Héjjas Iván parancsnoksága alatt álló Alföldi Brigád tisztjei, többek között Lehrer Alfréd és Kiss Gábor Jenő¹⁵ segítségével toborzott tagokat, és

irredenta egyesület volt, melynek tagjai elsősorban a Romániához csatolt Erdélyből a Magyar Királyság területére áttelepült erdélyi magyarok voltak. A kormány több irredenta egyesülettel együtt feloszlatta, tagjai ilyenkor részben átléptek a hasonló egyesületek ernyőszervezeteként is működő Ébredő Magyarok Egyesületébe.

¹⁴ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0418 – Apor Viktor vallomása.

¹⁵ Kiss Gábor Jenő tartalékos honvéd főhadnagy egy ideig az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának helyettes parancsnoka és Tiszamarosszögi Nemzetvédelmi Osztályának parancsnoka volt, amely a Kettőskereszt Vérszövetséghez és a Héjjas Iván parancsnoksága alatt álló Alföldi Brigádhoz tartozó milícia volt. Kiss Gábor Jenő 1923-ban súlyos sikkasztási ügybe keveredett, amellyel összefüggésben bűnpártolás vétsége miatt elmarasztalták, és négyhavi fogházbüntetést kapott. 1940-ben perének újrafelvételét kérte. Az 1940-es ügy iratai között a korábbi, 1923-as per legfontosabb iratai is megtalálhatók. Ezen iratokból kitűnik, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete, különösen annak nemzetvédelmi osztályai, az Alföldi Brigád és a KKVSz működése nyilván nem elválasztható egymástól. HU-BFL-VII-5-c-198/1940.

ezek a milicisták egyszer még a csendőrség tudtával és beleegyezésével, annak kölcsönkapott fegyvereivel hadgyakorlatot is tartottak.¹⁶

A vád Apor Viktor és társai ellen az ügyészség intenciója szerint lázadás lett volna, azonban a hasonló cselekményekre jellemző módon még a tárgyalásig sem jutott el. A vizsgálóbíró a rendelkezésre álló adatok, illetve a fegyverek és robbanószerkek birtoklása, valamint a toborzás pusztán ténye alapján nem látta bizonyítottnak, hogy Aporék valóban a magyar állam és kormány megdöntésére szövetkeztek volna, ezért büntetőeljárás megszüntetését kezdeményezte.¹⁷ A Budapesti Királyi Főügyészség az Apor Viktor és társai ellen folyó büntetőeljárást végül 1924. december 23-ai dátummal szüntette meg.¹⁸

Mindez persze csupán feltételezés, azonban igen erős a gyanúnk, hogy az Apor Viktor és társai ellen – akik ellen egyébként meggyőző bizonyítékként merült fel a lőszerek és

¹⁶ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0418 – Apor Viktor vallomása.

¹⁷ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0418 – Vizsgálóbírói határozat.

¹⁸ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0418 – A budapesti királyi főügyészség határozata.

robbanóanyagok birtoklása – folyó büntetőeljárás megszüntetése mögött befolyásos radikális jobboldali politikusokat és katonatiszteket sejtethünk – többek között Héjjas Ivánt, Prónay Pált, vagy a későbbi miniszterelnököt, az ekkoriban ellenzéki színekben politizáló, ám ettől még nem kevésbé befolyásos Gömbös Gyulát. Az 1920-as években felülről vezérelt tendenciaként figyelhető meg, hogy a különböző súlyos bűncselekményeket elkövető, irreguláris keretek között működő katonákat és hozzájuk csatlakozó egyéb személyeket számos esetben felmentették, vagy legalábbis az általuk elkövetett cselekmények súlyához képest aránytalanul enyhe büntetéseket kaptak, amelyből arra következtethetünk, hogy látszólag egészen alacsony rangú, jelentéktelen személyek is viszonylag magas szintű, befolyásos pártfogókkal rendelkeztek.¹⁹ Héjjas Iván és Prónay Pál katonai tevékenységük mellett ekkoriban az Ébredő Magyarok Egyesülete vezetőségi tagjai, illetve a korai magyar radikális jobboldal egyre inkább feltörekvő, ambiciózus politikusai is voltak. Az ellenforradalmi rendszer kiépítésében szerzett

¹⁹ ZINNER, i. m. 103.

érdemeik és kiterjedt kapcsolatrendszerük, ide értve akár a Horthy Miklós kormányzóval – aki politikusi pályáját maga is egy paramilitáris elvek szerint működő hadsereg parancsnokként kezdte – való személyes kapcsolatukat is, sok mindenre lehetőséget adott a számukra, és számos alkalommal megóvta őket a felelősségre vonástól, noha nevük igen egyértelműen összekapcsolódott törvénytelen, olykor egyenesen az állam megdöntését célzó cselekménnyel. Befolyásuk persze korántsem volt végtelen, a fennálló autoriter konzervatív kormányzatot akkor és ott nemigen tudták volna megdönteni és valamiféle radikális jobboldali fordulatot végrehajtani egyik pillanatról a másikra, már csak az ország működését meghatározó erős külföldi befolyás miatt sem. A büntetés alól azonban adott esetben nem csupán maguk tudtak – olykor persze kompromisszumok árán – mentesülni, de feltehetőleg büntetlenséget, vagy legalábbis enyhe büntetés kiszabását tudták elérni számos követőjük, alárendeltjük büntetőügyeiben is 1920 és 1925 között. Gömbös Gyula, aki az ÉME-hez kötődő radikális jobboldali paramilitáris alakulatok szervezésében és a titkosféltitkos radikális jobboldali szervezetekben is

vezető szerepet játszott, noha hivatalos pozíciót a MOVE elnökségén kívül jellemzően nem viselt,²⁰ nem csupán a korabeli radikális jobboldali szervezetek informális vezetője volt, de tudhatott a különböző paramilitáris formációk által tervezett és végrehajtott bűncselekményekről, sőt, adott esetben támogathatta is azokat.²¹ 1923 után a kormánypártból kilépő fajvédő frakciót, majd a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot megalapító Gömbös igen aktív, mondhatni baráti kapcsolatot ápolt Héjjas Ivánnal és az Ébredő Magyarok Egyesülete alföldi fiókszervezeteivel. 1924 novemberétől a Fajvédő Párt vidéki gyűléseit jellemzően az ÉME helyi szervezetei koordinálták, így kevésbé tűnik valószínűnek, hogy Gömbös ne tudott volna az 1923–1924 során az ÉME tagjaihoz és a Héjjas Iván paramilitáris csoportjaihoz köthető elkövetett erőszakos bűncselekményekről, illetve a Bethlen-kormány megdöntését célzó puccstervekről, még ha azok valós veszélyt a kormányzatra akkor és ott nem jelenthettek. Ami Apor Vitkor tartalékos

²⁰ VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, 2012, Napvilág Kiadó, 100–101.

²¹ VONYÓ, i. m. 101.

főhadnagy szerepét és a Csocsó bácsi-féle összeesküvést illeti, a helyzet valószínűleg itt is igen hasonló, mint más ügyekben. Apor Viktor és társai, az Ébredő Magyarok Egyesületének magukat (nem minden alap nélkül) a hadsereg kiegészítő alakulataiként definiáló milicistái valószínűleg valóban szövetkeztek a kormány erőszakos, fegyveres megdöntésére, a rendőrség titkosszolgálati jellegű munkát végző egységei pedig viszonylag korai stádiumban elkezdtek figyelemmel kísérni az összeesküvők tevékenységét. Mikor elég bizonyíték gyűlt össze a gyanúsításhoz, a rendőrök őrizetbe is vették Apor Viktort és társait – és természetesen nem kizárható, hogy a rendőrök közben egyébként beépített embereket, agent provocateur-öket is alkalmaztak. A háttérből azonban minden bizonnyal megindult egy politikai mentőakció, Héjjas és Prónay – és talán maga Gömbös is – pedig befolyásukat latba vetve megtehették a megfelelő lépéseket, hogy hűségese követőjük a lehető legenyhébb büntetésben részesüljön, vagy adott esetben egyáltalán ne részesüljön büntetésben.

Ami a Csocsó bácsi-féle összeesküvést illeti, Apor patrónusai valóban elérték, hogy a kétes tevékenységeket űző, paramilitáris vezetői szerepben tetszelgő tartalékos főhadnagynak államellenes bűncselekményekért ne kelljen vezekelnie, törvénytelen tevékenységei azonban itt nem értek véget. Apor Viktor utóéletéről ugyanis tudni lehet, hogy 1925 folyamán a Margitszigeten kertészként dolgozott, illetve folyt ellene még egy büntetőeljárás olyan ügyek miatt, melyeket még 1921-ben, aktív pénzügyőri szolgálata alatt követett el, és amelyek korábban már említett leszereléséhez és korai nyugdíjazásához erősen hozzájárultak. A volt pénzügyőrt többek között sikkasztással, zsarolással és vesztegetéssel vádolták, amelyekért a Miskolci Királyi Büntetőtörvényszék előtt kellett felelnie. Újabb büntetőperéről a sajtó is beszámolt, és mint az egyik vonatkozó újságcikkből kiderül, az 1925. június 10-én megtartott tárgyaláson horogkeresztes jelvénnel jelent meg – tehát ekkorra már valószínűleg valamelyik korai, német nemzetiszocialista mintára szerveződő radikális jobboldali párt aktív tagja volt.²² Ebben a

²² [SZERZŐ NÉLKÜL], *Apor Viktor volt britanniás főhadnagy bűnpere a*

büntetőperben Apor Viktor erkölcsi megbízhatóságát többek között Zadravec István tábori püspök igazolta, a büntetőtörvényszék pedig 1926. április 27-én egykori pénzügyőr vádlottársaival együtt felmentette a sikkasztás, a zsarolás és a vesztegetés vádjai alól.²³ Magas rangú protektorai tehát minden valószínűség szerint még ekkor is nyomon követték pályáját, és lehetőségeikhez mérten kiálltak mellette. Ami a Csocsó bácsi-féle összeesküvés kulcsfigurájának további sorsát illeti, az egykori pénzügyőr tiszt és paramilitáris vezető feltehetőleg a továbbiakban is elkerülte a felelősségre vonást és a börtönt. 1927-ből találunk ugyanis egy rövid újsághírt, melyből kiderül, hogy Sashalmon január 10-én megalakult a CREDO névre hallgató katolikus férfিয়েgyesület, melynek világi elnöke Apor Viktor nyugalmazott fővámtiszt.²⁴ Apor Viktor életének további

miskolci királyi törvényszék előtt. A bánrévei volt vámkirendeltség vezetőjét sikkasztással, megvesztegetéssel és zsarolással vádolják, Miskolci Estilap – Reggeli Hírlap, 1925. 06. 11., 3.

²³ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Zadravec tábori püspök levelével igazolta Apor Viktor erkölcsi megbízhatóságát,* Miskolci Estilap – Reggeli Hírlap, 1926. 04. 28., 3.

²⁴ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Egyesületi és társadalmi élet,* Új Nemzedék, 1927. 01. 11., 10.

momentumai homályba vesznek, azonban annyi bizonyos, hogy 1937-ben még mindig életben volt, és rövid könyv formájában is közreadta első világháborús és ellenforradalmi emlékiratait.²⁵ Ha belegondolunk, az egykori különítményes tisztnek valóban volt mire emlékeznie...

Ami az Ébredő Magyarok Egyesületének fegyveres alakulatait és a hasonló milíciákat illeti, az ország különböző területein még mindig működő jobboldali félkatonai alakulatokat, nemzetvédelmi csoportokat, így a Héjjas Iván vezette Alföldi Brigádot és az ÉME nemzetvédelmi osztályait fokozatosan, több lépcsőben regularizálták, illetve részben lefegyverezték. 1923-ban létrejött ugyanakkor a Belügyminisztérium irányítása alatt álló, Nemzeti Munkavédelem / Nemzeti Munkavédelmi Hivatal (NMV) nevű, elsősorban a sztrájkok és a munkásmozgalmi szervezkedések letörésére és üzembiztonsági feladatok ellátására szolgáló segédrendőri szervezet, mely kissé anakronisztikusan *febér munkásőrségként* jellemezhető. Az Alföldi Brigád, az Ébredő Magyarok Egyesületének nemzetvédelmi osztályai

²⁵ APOR Viktor, *Háborús és ellenforradalmi emlékek. Naplórészletek*, Budapest, Stádium Nyomda, 1937.

és más milíciák is ebbe olvadtak be – tehát jóval szorosabb kormányzati kontroll alatt, de a szervezetek és tagjaik megőrizhették paramilitáris jellegüket, és lényegében tovább működhettek. A Kettőskereszt Vérszövetség, az egykori paramilitáris csúciszerv is ugyancsak az NMV keretei között élt tovább, erről pedig levéltári forrás is fennmaradt – egy bizalmas belügyminisztériumi körlevél 1923-ból, mely megtiltja az NMV tagjainak, hogy az új sztrájkterő segédrendőri szervet akár egymás között is a Kettőskereszt Vérszövetség névvel illessék, mivel ahhoz a köztudatban meglehetősen rossz emlékek fűződnek. Ily módon, bár a korábban az ÉME nemzetvédelmi osztályait is koordináló Kettőskereszt Vérszövetség 1923-ban hivatalosan elvileg megszűnt, tagjai valamilyen formában, részben feltehetőleg továbbra is állami szolgálatban, folytathatták tevékenységüket az általuk hazafiasnak tartott célok érdekében.²⁶ Az

²⁶ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-3473. Belügyminisztérium rezervált iratai – A Magyar Királyi Belügyminisztérium bizalmas körlevele a törvényhatóságoknak és a rendőrkapitányságoknak a Nemzeti Munkavédelmi Tartalék a megszűnt Kettőskereszt

Ébredő Magyarok Egyesületének politikai befolyása, noha társadalmi egyesületként egészen 1944-ig működött, az igen nagyrészt belőle kiváló és létrejövő, nyugat-európai (elsősorban német és olasz) mintára szerveződő, új szélsőjobboldali pártok megjelenésével jelentősen lecsökkent. A Horthy-Bethlen kormánynak egy időre háttérbe szorítania a szélsőjobboldali politikai erőket és véghezvinni Magyarország politikai-gazdasági konszolidációját.

Vérszövetséggel való kapcsolatba hozása tárgyában, Budapest, 1926. március 5.

A FORRÁS

**A BUDAPESTI KIRÁLYI ÜGYÉSZSÉG
NYOMOZÁST MEGSZÜNTETŐ
HATÁROZATA APOR VIKTOR ÉS TÁRSAI
BŰNÜGYÉBEN
BUDAPEST, 1924. OKTÓBER 2.**

BIZALMAS

A Budapesti Kir. Ügyészségtől

11.488. szám/1923. k. ü.

HATÁROZAT!

Apor Viktor, Ökrös Dezső, Bartha István, Tóth György, Hauser Antal, Benkő Barna, Kabos Ödön, Zsíros János, Detrich Ferenc, Pánczél István, Raád Árpád, Molnár Ferenc, Gáspár Géza, Nagy Albert, Arató József, Sipos György, Gergely Ignác, Kozma György, Környei Attila, Lipthay László, Marcsi Béla, Pesze Gábor, Nagy Bencze, Máté János, Hollósi Rezső, Bankó István, Fazekas Károly, Ybl Miklós, Tögl Sándor, Béres István, Ivatson Ferenc, Kiss István, Lőrincz Antal. Bocskai Imre, Detrich Viktor, Raád Barnabás, Borvák József, Simó Pál,

Dósa Mihály, Kaszanitzky Ödön, Sággy János, Blázaik Gyula, Lehrer Alfréd, Kiss Gábor Jenő és dr. Kiss Vilmos ellen a Btk. 161. §-ába ütköző lázadás bűntette címén teljesítet nyomozást a Bp. 101. §-ának 1. és 3. pontjai alapján megszüntetem.

Kapus György és Csorba József gyanúsítottakkal szemben a határozathozatalt mellőzöm.

Jelen határozatomat az összes iratok és a még ki nem adott bűnjelekkel együtt, a Pánczél Istvántól, az Ébredő Magyarok Egyesületétől, a Raád Árpádtól, az Apor Viktortól és a Kapus Lászlótól lefoglalt lőfegyverek, lőszeres és mérgező gázok előállítására alkalmas folyadékokat tartalmazó palackok tárgyában, illetve a fegyvertartás kérdésében, esetleg az 1922. XI. tc. 10. §-ába ütköző kihágás tárgyában való további intézkedés végett visszavárólag áteszem a Budapest M. Kir. Államrendőrség főkapitányságához, melyet megkeresek aziránt, hogy az egyes gyanúsítottaktól lefoglalt irományokat azoknak adja vissza.

Indokok:

Az Apor Viktor és Társai ellen Budapesten, a Dósa Mihály és társai ellen Szentesen és Csongrádon, a dr. Kiss Vilmos ellen Endrődön lefolytatott, s ehelyütt egyesített nyomozások adataiból, nevezetesen a kihallgatott gyanúsítottak egybevetett vallomásaiból megállapítható, hogy az Ébredő Magyarok Egyesületében alakult egy nemzetvédelmi osztály, amelynek célja az volt, hogy a belépett tagokat készen és együtt tartsa arra a lehetőségre, ha az országban a kommunizmus visszaállítását célzó mozgalom törne ki, ha az országot külső ellenség támadná meg. Ezekben az esetekben az egyesület nemzetvédelmi osztályaiba szervezett tagok a Nemzeti Hadseregnek a trianoni békeszerződés folytán korlátozott létszámának kiegészítésére szolgálnának, és a Nemzeti Hadsereg parancsnokságának az utasításai szerint járnának el. Politikai kérdések és a királykérdés megvitatásától a tagoknak tartózkodni kellett.

A nemzetvédelmi osztályoknak a fenti célok érdekében való országos megszervezése végett az egyesület élénk tevékenységet fejtett ki.

Az 1923. év nyarán Apor Viktor ajánlkozott Bachó Istvánnál, a nemzetvédelmi osztály szervezési főosztályának vezetőjénél, hogy a Gábor

Áron Szövetség feloszlataása folytán szétszéledt erdélyi menekülteket egybegyűjti és beszervezi az Ébredő Magyarok Egyesületének nemzetvédelmi osztályába.

Bachó István ezt az ajánlatot elfogadta, és Apor Viktornak egy megbízólevelet adott, amely az ő, továbbá Héjjas Iván Prónay Pál aláírásával volt ellátva, és amilyent hasonló célokra másoknak is kiadtak.

Apor Viktor ezek alapján megkezdte a taggyűjtést, és mintegy negyvenegy tagot – a rendelkező részben megnevezettek egy részét – gyűjtött, akik előtt azt hangoztatta, hogy az alakulat célja Erdély felszabadítása. Alakulatukat hol a nemzetvédelmi osztály székely csoportjának, hol székely szövetségnek, hol székely századnak nevezték, végeredményben azonban az Ébredő Magyarok Egyesülete nemzetvédelmi osztálya által kiállított tagsági igazolványt kapták. Apor Viktornak a célja az volt, hogy körülbelül 150-160 embert gyűjt össze, akiket a fegyelem fenntarthatása végett tízes csoportokba oszt, és az egyes csoportok élére csoportvezetőket állít. Az Apor Viktor által szervezett tagok időnként a Topcsik Mujaga /: Csocsó Bácsi :-/féle

vendéglőben jöttek össze, ahol borozgatás közben elbeszélgettek arról, hogy mi módon lehetne Erdélyt felszabadítani. Egyéb működést az alakulat ki nem fejtett, gyakorlatokat nem folytatott, fegyverekkel nem rendelkezett.

Az 1923. év augusztus hó 30-án a budapesti államrendőrség rajtaütött a kérdéses vendéglőn, és az egybegyűlteket a Btk. 161. §-ába ütköző büntett címén letartóztatta, azonban a kir. törvényszék vizsgálóbírája a letartóztatott gyanúsítottakat – bűncselekményt fennforogni nem látván – szabadlábra helyezni rendelte, és a kir. törvényszék vádтанácsa ezt a végzést, elutasítván a kir. ügyészség felfolyamodványát, helybenhagyta.

A csongrádi bombamerénylet elkövetése után, az annak tárgyában való nyomozás kapcsán indult meg az Alföldön történt, állítólagos engedély nélküli csapatgyűjtések miatt.

Ennek a nyomozásnak a során megállapítást nyert, hogy a központ megbízása alapján Lehrer Alfréd Csongrádon, Kiss Gábor Jenő Szentesen, dr. Kiss Vilmos pedig Endrődön megszervezték a nemzetvédelmi osztály helyi alakulatait. Ezek az osztályok a sejtszisztem szerinti voltak szervezve,

az egyes sejtek szakaszparancsnokságok alá voltak rendelve, amelyek mellett fegyelmi bizottságok működtek, és amelyek vasárnaponként kiadták a központból kapott utasításokat. Lényegesebb működést ezek az osztályok nem fejtettek ki, mindössze a szentesi osztály tartott egy ízben gyakorlatot fegyverrel, amikor is a csendőrség útján kapták meg az ottani munkavédelmi szervezet fegyvereit gyakorlat céljára, és azokat egynapi használat után visszaadták.

Az 1923. év őszén a magyar kir. belügyminiszter az Ébredő Magyarok Egyesületének nemzetvédelmi osztályát feloszlatta. Ekkor a csongrádi és szentesi osztályok – engedelmességre a rendeletnek – feloszlattak.

Az endrődi osztály, a nyomozás adataiból kivehetőleg, meg sem alakult, és annak vezetője, dr. Kiss Vilmos ellen csak azért indult meg a nyomozás, mert nevezett az 1923. év őszén Budapesten lakó testvérétől, dr. Kiss Edétől fegyveralkatrészeket vett át elrejtés végett, azonban ezeket, mikor megtudta, hogy az elrejtett fegyverek tárgyában nyomozás indult meg, az endrődi csendőrségnek önként beszolgáltatta.

A most ismertetett különböző hatóságok által lefolytatott nyomozásokat a tárgyi és személyi összefüggés folytán egyesíteni kellett.

Az érdemet illetően kiemelendő, hogy gyanúsítottak valamennyien tagadták azt, hogy szervezkedésük célja törvényben tiltott mozgalom lett volna, vagy hogy a kormány erőszakos letételére, és az államhatalomnak ily módon történő megszerzésére irányult volna.

Tagadásukkal szemben erre sikeres vádemelés alapjául elfogadható bizonyítékok nem is voltak beszerezhetők.

Ez képezi a nyomozás megszüntetésének egyik okát.

A másik ok pedig az, hogy ezek az alakulatok, figyelemmel arra, hogy szorosabb értelemben vett katonai szerepük nem volt, hogy felfegyverezve, hadiszerekkel ellátva nem voltak, hadi gyakorlatokban rendszeres oktatást nem nyertek, nem minősíthetők a hivatkozott törvény tiltó rendelkezése alá eső csapatgyűjtésnek. Gyanúsítottak működése a Btk. 161. §-ába ütköző vétség tényálladékanak megállapítására nem alkalmas.

Csorba Józseffel és Kapus Györggyel szemben azért mellőztem a határozathozatalt, mert az előbbi folyamőr, az utóbbi pedig vámőr, és így nem tartoznak a polgári büntetőbíróságok alá, az illetékes katonai hatóságok pedig cselekményükről értesítést kaptak, sőt, Kapus Györggyel szemben az illetékes katonai hatóság már megszüntető határozatot is hozott.

A bűnjelekre vonatkozó intézkedés indoka az, hogy a fegyvertartási és fegyverviselési kérdéseknek, valamint az ezzel kapcsolatos kihágásoknak az elbírálására, és ebből kifolyólag annak a kérdések az elbírálásra is, hogy az egyes lefoglalt lőfegyverek visszaadhatók-e vagy sem, a közigazgatási hatóság bír hatáskörrel.

Budapest, 1924. október hó 2.

Dr. Strache Gusztáv kir. főügyész
a Budapesti Kir. Ügyészség elnöke

A kiadmány hitelül:
[olvashatatlan aláírás]
igazgató

*Az irat jelzete: HU-BFL-VII-18-d-1923-03/041.
Eredeti, gépelt, aláírt tisztázat.*

A TANULMÁNYBAN ÉS A FORRÁSOKBAN ELŐFORDULÓ FONTOSABB TÖRTÉNELMI SZEMÉLYEK ÉLETRAJZI ADATTÁRA

Bethlen István (1874–1946) gróf, jogász, politikus, diplomata, miniszterelnök, a Horthy-korszak politikájának egyik kulcsfigurája. Már fiatalon Ferenc József egyik magyar bizalmasa volt. 1919 februárjában kezdeményezésére alakult meg az ellenforradalmi Nemzeti Egyesülés Pártja. A Tanácsköztársaság kikiáltása után Bécsbe emigrált, ahol a szegedi kormány képviselőjeként az ellenforradalmi komité egyik vezetője lett. A Simonyi-Semadam-kormány lemondása után létrehozta az egységes kormányzópártot, de az új kormányt nem sikerült megalakítania. A Teleki-kormány bukása után, 1921. április 14-én miniszterelnök lett. Titkos politikai egyezséget kötött a szociáldemokrata párttal, majd miután a Kisgazda Párt felszámolására irányuló több kísérlete sikertelen maradt, híveivel együtt belépett a pártba, amelynek Nagyatádi Szabó István mellett az egyik vezetője lett. E pártból és a hozzá

csatlakozott konzervatív pártokból létrehozta a Keresztény Kisgazda Földműves és Polgári Pártot (a korabeli köznyelvben: Egységes Párt), amely magva volt a későbbi kormánypártnak. 1922-ben szűkítette a választójogot, a városok kivételével visszaállította a nyílt szavazás rendszerét. A népszövetségi kölcsön megszerzésével és a súlyos adóemelésekkel elősegítette az ország gazdasági konszolidációját, amit 1929-ig további nagy összegű külföldi kölcsönök felvételével tartott fenn. 1926-ban a személyét is érintő frankhamisítási botrány megingatta pozícióját. 1931-ben lemondott, de továbbra is jelentős szerepet játszott a magyar politikában, mint a kormányzó bizalmas barátja és tanácsadója. 1935-ben Gömbös Gyula miniszterelnökkel támadt ellentéte miatt kilépett az Egységes Pártból és ellenzékbe vonult. Az 1939-i választások után Horthy a felsőház örökös tagjává nevezte ki. 1943–44-ben egyik vezetője az angolszászok felé közeledő politikai áramlatnak, a sikertelen kiugrási kísérletnek. 1944 őszén a szovjetek letartóztatták, egy ideig házi őrizetben tartották, majd Moszkvába vitték, ahol 1946-ban egy rabkórházban hunyt el.

Bobula Titusz (1878–1961) építészmérnök, radikális jobboldali politikus. Az Amerikai Egyesült Államokba emigrált, ahol 1910-ben feleségül vette a gazdag mágnáscsaládból származó Eurania Mockot. A pár New Yorkban telepedett le, ahol Bobula elsősorban templomok tervezésével foglalkozott. 1919-ben visszatért Magyarországra, ahol politizálni kezdett, elsősorban a revizionizmus és a szélsőjobboldali eszmék irányába mozdult el, ennek köszönhetően vált az Ulain Ferencsel és dr. Szemere Bélával közösen szőtt államellenes összeesküvés szereplőjévé. Később visszatért az Egyesült Államokba, ahol katonai mérnöki tevékenységgel is próbálkozott, többek között a világhírű fizikus-feltaláló, Nikola Tesla mellett is dolgozott egy soha meg nem valósult energiapajzs és sugárfegyver-technológiai kidolgozásán. 1961-ben hunyt el.

Endre László (1895–1946) katonatiszt, különítményparancsnok, az ÉME és a MOVE vezetőségi tagja, 1923-tól Gödöllő főszolgabírója, majd 1944-ben a Sztójay-kormány belügyi államtitkára, a magyarországi holokauszt aktív részese és egyik irányítója. A népbíróság 1946-ban

halálra ítélte, majd kivégezték. Pályájáról részletesebben lásd: VÁGI Zoltán, *Endre László. Fajvédelem és antiszemitizmus a közigazgatási gyakorlatban 1919–1944*, in *Tanulmányok a Holokausztról II.*, szerk. Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2002, 81–154.

Friedrich István (1883–1958) legitimista politikus, miniszterelnök, mérnök, gépgyáros. A budapesti és charlottenburgi műegyetemen mérnöki oklevelet szerzett, majd a budapesti és a berlini egyetemen jogot hallgatott. 1908-ban gépjavító műhelyt, majd Mátyásföldön vas- és gépgyárat alapított. 1918-ban a Károlyi-kormányban hadügyi államtitkár volt. A Tanácsköztársaság idején, mint az ellenforradalmi csoport vezetőjét letartóztatták, de megszökött. A Fehér Ház nevű ellenforradalmi szervezet tagjaként 1919. aug. 6-án részt vett a Peidl-kormányt eltávolító puccsban. Habsburg József főherceg megbízása alapján rövid ideig 1919. augusztus 7-étől november 25-ig (vitatható legitimitással rendelkező) miniszterelnök, majd 1920. március 15-ig hadügyminiszter. 1920 áprilisában kilépett a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjából és külön pártot alapított, amely

1922-ben egyesült ifjabb Andrássy Gyula csoportjával és felvette a Szövetkezett Keresztény Ellenzék nevet. Az 1920-as évek elején megalapította a Szittyák Táborá elnevezésű szélsőjobboldali szervezetet. Tisza István gyilkosainak perében vád alá helyezték, de a bíróság felmentette. 1921-ben részt vett a nyugat-magyarországi felkelésben. 1922-ben az újjáalakult, erősen ellenzéki Keresztény Nemzeti Párt (Andrássy–Friedrich párt) budapesti déli listájának vezetőjeként, 1926-ban a Keresztény Gazdasági Párt színeiben, 1928-ban a budapesti déli kerület egyéni képviselőjeként nyert képviselői mandátumot, 1931-ben és 1935-ben a budapesti északi választókerület egyéni képviselője lett. 1938-ban már nem szerzett mandátumot, kikerült a politika élvonalából. 1951-ben mint politikus már elfeledettnek számított, de júliusban mégis letartóztatták Grósz József koncepció perének kapcsán, majd augusztusban a budapesti Fővárosi Bíróság a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezésének és vezetésének hamis vádjával 15 évi börtönbüntetésre ítélte. A váci börtönben hunyt el 1958-ban.

Gömbös Gyula (1886–1936) katonatiszt, politikus, Magyarország honvédelmi minisztere, majd miniszterelnöke. Hivatásos katonatiszt volt, az I. világháború végéig vezérkari századosi rangot ért el. Az 1918. okt.-i forradalom után a honvédelmi minisztériumban teljesített szolgálatot, majd Zágrábban katonai attasé, 1918 végétől a honvédelmi minisztériumban a hadműveleti osztály balkáni csoportját vezette. Politikai pályafutását 1919-ben kezdte, amikor a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) elnökévé választották. Vezetőségi tagja az Ébredő Magyarok Egyesületének is. Bécsben részt vett az ellenforradalmi komité szervezésében, a Tanácsköztársaság idején a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyi államtitkára, 1919 júliusától Bécsben a szegedi kormány meghatalmazottja. Horthy bizalmas híve, 1920-ban Törökszentmiklóson kisgazdapárti programmal mandátumot szerzett. Nagy szerepe volt az 1921. szeptember-októberében részt vett a nyugat-magyarországi felkelés szervezésében és az 1921. október királypuccs letörésében. 1922 januárjában csatlakozott a Bethlen–Nagyatádi-féle Egységes

Párthoz és irányította az 1922. évi választási harcot. Az 1920-as években a jobboldali tömegszervezeteket tömörítő, elsősorban az ÉMÉ-t, a MOVÉ-t és a Területvédő Ligát összefogó Társadalmi Egyesületek Szövetsége alelnöke, így a nacionalista mozgalmak egyik irányítója volt. 1923 nyarán kilépett a kormánypartból és megalakította a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot. 1928-ban megegyezett Bethlen Istvánnal, visszatért az Egységes Pártba és hadügyi államtitkár lett. 1929. október 10-étől a Bethlen- és a Károlyi-kormányban honvédelmi miniszter. 1932. október 1-étől a nagybirtokosok és a jobboldali katonai körök támogatásával miniszterelnök. Meghirdette 95 pontból álló programját, törvényt hozatott a kormányzói jogkör kiterjesztéséről, átszervezte a kormánypartot (Nemzeti Egység Pártja), intézkedéseket léptetett életbe a totális fasizmus kiépítésére, a nagybirtok megsegítése érdekében (hitbizományi reform, törlesztések részleteinek elhalasztása, telepítési törvény), kísérletezett a szakszervezetek felszámolásával, a munkásosztály fasiszta jellegű szervezetekbe való bevonásával (Nemzeti Munkaközpont). Folytatta a fasiszta Olaszországgal és Németországgal való szoros

együttműködés kiépítését. 1933 júniusában a kormányfők közül elsőnek kereste fel Hitlert. 1934-ben szerződést kötött Olaszországgal és Ausztriával (római hármass paktum), majd Németországgal is, és elkötelezte magát a németek agressziós politikája mellett. Az 1934 októberében Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter ellen elkövetett marseille-i merénylet Magyarországon való előkészítése miatt súlyos külpolitikai bonyodalom keletkezett, melyet csak Olaszország támogatásával tudott leküzdeni. 1935 márciusában szembekerült a kormánypárt konzervatívabb Bethlen-csoportjával, de felülkerekedett. Átalakította kormányát, majd kormányzói kézirattal feloszlatta a nemzetgyűlést. Az általa irányított 1935. évi választásokat a minden addiginál erősebb kormányterror jellemezte. A választások után régi szegedi különítményes tisztársait fontos politikai és katonai pozíciókba helyezte. 1936-ban, vesebetegségben hunyt el. Életéről az egyik legfrissebb monográfia: VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2014.; valamint ennek jelentősen bővített változata: VONYÓ József,

Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt, Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

Héjjas Iván (1890–1950) földbirtokos, az első világháborúban katonatiszt, az Osztrák–Magyar Légierő vadászpilótája, majd a fehérterror idején különítményparancsnok, akinek nevéhez Prónay Pál századossal együtt számos önbíráskodás és politikai gyilkosság fűződik. Egyik alapítója és vezetője az Ébredő Magyarok Egyesületének; a két világháború közötti Magyarország egyik meghatározó katonai múlttal rendelkező szélsőjobboldali politikusa, ugyancsak Prónay Pállal együtt egyik értelmi szerzője és irányítója az 1921-es nyugat-magyarországi felkelésnek is. Az 1920-as években alkut kötött a Bethlen-kormánnyal és konszolidálódott, irreguláris katonai tevékenységét látszólag abbahagyta. 1927–1931 között a kunszentmiklósi választókerület parlamenti képviselője, később különböző magas pozíciókat töltött be a Kereskedelmi- és Közlekedésügyi Minisztériumban. 1944 végén a szovjetek elől Spanyolországba menekült, 1947-ben a népbíróság távollétében halálra ítélte. 1950-

ben, emigrációban, a spanyolországi Vigóban hunyt el.

Hetényi Imre (1871–1946) orvos, jogász, rendőrtiszt, budapesti rendőrfőkapitány-helyettes. 1914-ben mint detektívfelügyelő belépett a budapesti rendőrség kötelékébe, 1918-ban tanácsos, 1920-ban főtanácsos, 1922 után főkapitány-helyettes lett. 1932 márciusában a politikai rendészeti osztály vezetésével bízták meg. A Magyar Államrendőrség titkosszolgálati részlegeinek vezetőjeként kiterjedt besúgóhálózatot működtetett a magyar állam szervein belül, jelentős politikai befolyással rendelkezett. 1938-ban nyugdíjba vonult, 1946-ban hunyt el. Rendőri működését megírta emlékirataiban: *HETÉNYI IMRE, Amikor a rend őre voltam*, Budapest, Pantheon Kiadás, 1941.

Horthy Miklós (1868–1957) katonatiszt, politikus, régens kormányzóként 1920 és 1944 között Magyarország államfője. 1883-ban végezte el a Fiumei Haditengerészeti Akadémiát. 1892 és 1894 között föld körüli úton vett részt a SAIDA nevű korvett fedélzetén. 1909 és 1914 között I. Ferenc

József császár egyik szárnysegédje és bizalmasa volt, ekkoriban szerezte első politikusi tapasztalatait. Az első világháborúban a NOVARA gyorscirkáló parancsnokaként szolgált, ekkor aratott katonai győzelmei tették ismertté a nevét, IV. Károly 1918. február 28-án kinevezte az osztrák–magyar hadiflotta parancsnokává. Az első világháború elvesztése után Horthynak kellett végrehajtania az osztrák–magyar hadiflotta leszerelését, illetve a hajók Szerbiának történő átadását. A háború után rövid ideig családja kenderesi birtokán gazdálkodott, majd 1919-ben a Károlyi Gyula gróf vezette szegedi ellenkormány felkérte a hadügyminiszteri tisztség elvállalására, mint a felbomlott monarchia egykori hadseregének legmagasabb rangú magyar nemzetiségű tisztjét, aki sem az őszirózsás forradalomban, sem a tanácsköztársaságban nem vállalt szerepet. Megszervezte az úgynevezett Nemzeti Hadsereget, majd annak fővezéréként részben függetlenítette magát a szegedi ellenforradalmi kormánytól, és az ország egyetlen használható fegyveres ereje felett rendelkezett. Egy ideig kacérkodott a katonai diktatúra bevezetésének gondolatával, de polgári politikusok és az antant képviselőinek nyomására

elvetette ennek lehetőségét. Egyes források szerint jelentős felelősség terheli a tanácsköztársaság utáni jobboldali megtorlás-sorozatban, a több száz ember életét követelő fehérterrorban. Az antant is egyre inkább Horthyval tárgyalt, mint a magyar államhatalom tényleges képviselőjével, ily módon pedig egyre esélyesebbnek látszott az államfői pozícióra is. 1919. november 16-án csapatai élén bevonult Budapestre, az országgyűlés pedig 1920. március 1-jén választotta Magyarországot kormányzójává, ezáltal a királyt helyettesítő ideiglenes államfő és a fegyveres erők főparancsnoka lett. 1921-ben kétszer hiúsította meg IV. Károly visszatérési kísérleteit, majd megindulhatott a Bethlen István miniszterelnök nevével fémjelzett konszolidáció tízéves időszaka. Az 1929-es gazdasági világválságnak jelentős szerepe volt az ország jobbra tolódásában, közvetve ez vezetett Gömbös Gyula miniszterelnöki kinevezése is. Horthy mind a szélsőbal-, mind a szélsőjobboldali mozgalmakkal szemben állt, az 1930-as években mindenféle radikalizmust igyekezett háttérbe szorítani. Államfőként az 1930-as években aktivitás, később az ország Németország agressziós politikája

melletti elköteleződése idején egyre inkább a passzivitás jellemezte, bár a revizionista törekvéseket végig élénken támogatta. 1942-től igyekezett csökkenteni az ország háborús részvételét, 1944 októberében hozzá hű, mérsékelt politikai körök közreműködésével megkísérelt kiugrani a második világháborúból, ám részben a németbarát főtisztok hadseregen belüli túlsúlyának ez nem sikerülhetett. Horthyt mindenképpen közvetett felelősség terheli a magyarországi holokausztért, bár 1944-ben arra még volt ereje, hogy a budapesti zsidóság deportálását leállítsa. Magyarország német megszállása után, 1944. október 16-án kényszer hatására lemondott, kényszerűen átadta a hatalmat a Szálasi Ferenc vezette németbarát nyilas kormánynak, és a németek őrizetébe került. A nürnbergi perben tanúként hallgatták ki, részben idős korára tekintettel vádat nem emeltek ellene. 1948-tól családjával portugáliai emigrációban élt családjával, ahonnan élénk kapcsolatot tartott az emigráns magyar politika is és katonai körökkel. 1957-ben hunyt el. Terjedelmes emlékiratot hagyott hátra, melyben saját politikusi szerepét pozitívan értékeli: HORTHY

Miklós, *Emlékirataim*, Budapest, Európa Kiadó, 1990.

Kozma Miklós (1884–1941), katonatiszt, politikus. A Ludovika Akadémia elvégzése után huszár hadnagyként szolgált, emellett jogot is tanult. 1919-ben Szegeden a Nemzeti Hadsereg propaganda- és védelmi osztályának vezetője volt, majd 1922-ben Horthy kinevezte a Magyar Távirati Iroda élére. 1934-től felsőházi tag lett, majd 1935. március 4-étől 1937. február 3-áig a Gömbös-, majd Darányi-kormány belügyminisztere. Ő irányította az 1935. évi választásokat. Darányi kezdetben mérsékelt, a parlamentre támaszkodó politikájával nem értett egyet, és ez vezetett lemondásához. 1937 márciusában ismét az MTI és az érdekkörébe tartozó vállalatok elnökévé választották. 1938 őszén a Kárpátalja visszafoglalására indult diverziós vállalkozás egyik vezetője, 1940–41-ben a visszafoglalt Kárpát-Ukrajna (Kárpátalja) kormányzói biztos volt. Kormányzói biztosként fontos szerepe volt az első magyarországi zsidódeportálás elindításában, melynek értelmében mintegy 15 ezer, a zöldrehatáron át Magyarországra menekült

úgynevezett hontalan galíciai zsidót, aki nem rendelkezett hivatalos iratokkal, visszatoloncoltak a határon túlra, ahol azonban többségüket a megszálló német hadsereg meggyilkolta. 1941-ben hunyt el. Irathagyatéka a korszak igen értékes, sokat kutatott történelmi forrása: HU-MNL-OL-K 429. Belügyminisztériumi levéltár – Kozma Miklós iratai.

Prónay Pál (1874–1946) földbirtokos, katonatiszt, radikális jobboldali politikus, különítményparancsnok, rövid ideig Lajtabánság de facto állam államfője. Az első világháborúban a Jászkun Huszárezredben szolgált, és mint százados szerelt le. A tanácsköztársaság kikiáltása után, Szegeden 1919 júniusban leszerelt tisztből és altisztből különítményt szervezett, amely szorosan együttműködött Horthy Nemzeti Hadseregével. A Tanácsköztársaság bukása után különítményesei számos súlyos atrocitást, önkényes gyilkosságot követtek el. Az 1920-as években vezető szerepet töltött be az Ébredő Magyarok Egyesületében. Döntő szerepet játszott a nyugat-magyarországi felkelés kiobbantásában, a felkelés során a magyar irreguláris alakulatok

megakadályozták az osztrák csendőralakulatok bevonulását a Magyarország által a trianoni döntés által kiűritett Sopronba és az elcsatoltnak ítélt határterületre, majd az 1921. október 4-ére összehívott nemzetgyűlésen kikiáltották a független Lajtabánságot, melynek vezetőjévé megválasztották Prónay lajtai bán címmel. A fegyveres ellenállás kényszerítette az Antanthatalmakat a soproni népszavazás kiírására. IV. Károly király második visszatérési kísérlete idején Prónay megtagadta a legitimista katonai egységek elleni fellépést, ezért Bethlen István és Gömbös Gyula kizáratta az Etelközi Szövetségből, a korszak befolyásos titkos társaságából, nyugdíjazták és félreállították, azonban a továbbiakban is részt vett a szélsőjobboldali megmozdulásokban. A két világháború közti időszak egyik ismert, de az 1930-as években már nem túl meghatározó radikális jobboldali politikusa. Budapest ostroma idején újabb különítmény szervezésébe fogott, amely azonban nem játszott különösebb szerepet a háborúban. A szovjet csapatok 1945. március 20-án elfogták és elhurcolták, majd a Szovjetunió Állambiztonsági Szerveinek Különleges Tanácsa 1946. június 10-én 20 év kényszermunkára ítélte.

Halálának pontos időpontja máig ismeretlen, feltehetően szovjet fogságban hunyt el 1946-ban vagy valamivel később. Tevékenységéről Bodó Béla írt angol nyelven kismonográfiát. Lásd: BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011.

Rád / Raád Árpád (1896–1950) erdélyi származású katonatiszt, különítményparancsnok. Az első világháborúban hadnagyként a Székely Hadosztály soraiban harcolt, majd Héjjas Iván különítményéhez csatlakozott, annak egyik alparancsnokaként az izsáki és az orgoványi gyilkosságok egyik felelőse. A nyugat-magyarországi felkelésben is osztagparancsnokként vett részt. Az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetőségi tagja volt. A két világháború között különböző közlekedési vállalatoknál forgalmi felügyelőként dolgozott, a csendőrségnél és a légierőnél szolgált, illetve számos szélsőjobboldali párt és egyesület alapításában játszott szerepet. Az 1940-es években a nyilasokhoz csatlakozott. A fehérterrorban való részvételéért, elsősorban izsáki

és orgoványi gyilkosságokért a népbíróság 1949-ben halálra ítélte, 1950-ben kivégezték.

Siménfalvy Tihamér (1878–1929) ezredes, később tábornok, radikális jobboldali katonatiszt volt a Horthy-korszakban, aki többek között a német és az osztrák szélsőjobboldali körökkel is kereste a kapcsolatot. Az első világháború vége felé a Székely Hadosztály vezérkari főnöke volt, majd az ellenforradalom idején Horthy Miklós belső körének tagja lett, és a Fővezérség titkosszolgálati feladatokat ellátó, II/b osztályának belső szervezeti alosztályát vezette. A rendelkezésre álló adatok szerint ő volt az 1920-as években ő volt Kettőskereszt Vérszövetség parancsnoka. Az 1920-as évek elején vezérkari tisztként részt vett a katonai titkosszolgálat, a későbbi 2. vkf. osztály, illetve az ugyancsak titkosszolgálati feladatokat is ellátó későbbi 5. vkf. sajtó- és propagandaosztály megszervezésében is (Vö. UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági

Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007, 355.) Befolyásos tagja volt az Etelközi Szövetségnek is, később a Vitézi Rend egyik vezetője, vitézi törzskapitány lett. 1929-ben váratlanul hunyt el.

Szemere Béla (1873–1948) főorvos, gyermekorvos, a Fehéreszti Gyermekkórház igazgatója, radikális jobboldali politikus. 1919-től az Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete nevű, a belügyminisztérium irányítása alá tartozó, kommunistaellenes önkéntes segédrendőri milícia vezetője, a korszak ismert szélsőjobboldali szereplője. A radikális jobboldali elveket valló Magyar Kultúrliga Egyesület, informális nevén Szemre-kör vezetője, melynek összejövetelét a lakásán rendezték, és amely szoros együttműködést mutatott az Ébredő Magyarok Egyesületével. 1924-ben belépett a Gömbös Gyula alapította Magyar Nemzeti Függetlenségi Pártba (Fajvédő Párt), majd az 1930-as években az első nyilaskeresztes párt, a Meskó Zoltán vezette Magyar Nemzetiszocialista Földműves- és Munkáspárt tagja lett. 1939-ben a párt színeiben országgyűlési képviselővé választották.

Turchányi Albert Egon (1894–1969) katolikus pap, hittanár, teológus, az 1920-as években, fiatalon az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetőségi tagja. Radikális jobboldali múltjával szakítva 1944–45-ben jelentős zsidómentő tevékenységet végzett, majd az 1956-os forradalom és szabadságharc hőseként vált ismertté.

Ulain Ferenc (1881–?) ügyvéd, publicista, radikális jobboldali politikus. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott és Budapesten végezte, majd ügyvédi oklevelet szerzett és Déván ügyvédi irodát nyitott. Az I. világháború után Budapestre költözött és részt vett a tanácsköztársaságot megdöntő ellenforradalomban. Összeköttetést hozott létre a magyar és a bajor szélsőjobboldali politikai erők között. Az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik alapítója és vezetőségi tagja. 1919-ben megalapította a Szózat című radikális napilapot. 1922-től 1926-ig nemzetgyűlési képviselő, 1923-ban kilépve az Egységes Pártból Gömbös Gyulával együtt a fajvédő párt egyik alapítója, 1931-től ismét parlamenti képviselő. Az 1940-es években a nyilasokhoz csatlakozott. 1945-

ben Németországba menekült, halálának helye és ideje nem ismert, valahol 1945 után, feltehetőleg emigrációban hunyt el.

Zadvarecz István (1884–1965) hitszónok, ferences szerzetes, tábori püspök. Tizennégy éves korában lépett be a ferences közösségbe, teológiából és filozófiából doktorált, 1907-ben szentelték pappá. Baján és Gyöngyösön tanított teológiát, majd a szegedi ferences plébánia házfőnöke lett. Az 1919-es kommunista diktatúra idején nyíltan szót emelt az embertelenséggel szemben barátjával, Lőw Immánuel szegedi rabbival együtt. Az ellenforradalom idején Szegeden alakult ki szoros barátsága Horthy Miklóssal, Magyarország későbbi kormányzójával. Horthy felkérésére Csernoch János hercegprímás Zadraveczet felterjesztette Rómánál tábori püspöki kinevezésére, egyben felkérte őt a magyar tábori püspökség megszervezésére. Tábori püspökként aktívan részt vett a politikában, támogatta a kormányzat irredenta céljait. A királypuccsok idején legitimista álláspontra helyezkedett, ezért barátsága Horthyval meggyengült. 1925–26-ban valószínűleg részt vett a frankhamisításban is.

1927-ben lemondott a tábori püspökségről, ezután papi tevékenységet folytatott, pasztorációs úton kétszer járt Amerikában, egyszer a Szentföldön. Könyveket írt, beszédeket tartott. Személyiségének érdekes vonása, hogy ugyan következetesen irredenta eszméket vallott, ezzel együtt pedig radikális jobboldali politikusokhoz is kapcsolatok fűzték, egyáltalán nem volt antiszemita. A nyilas uralom alatt jelentős zsidómentő tevékenységet folytatott, ennek ellenére 1945-ben letartóztatták és két év börtönre ítélték, 1947 tavaszán szabadult. 1947 és 1950 között a máriagyúdi ferences kolostorban lakott, 1950-ben a kolostor bezárása után Budapestre, a Lotz Károly utcába költözött. A Kádár-korszakban Budapestről kitiltották, a politikai rendőrség folyamatosan megfigyelte. 1965. november 13-án hunyt el Zsámbékon. Pályájáról, valamint 1944-45-ös zsidómentő tevékenységéről lásd többek között: VESZPRÉMY László Bernát, „*Ne hagyjátok őket elcípelni!*”. *Zadravec, István és a holokauszt*, Sapientiana, 2016/1, 78–91.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári Források

Budapest Főváros Levéltára, Budapest (HU-BFL)

HU-BFL-VII-5-c-25646/1924. Márffy
József és társai pere.

HU-BFL-VII-18-d-1923-03/041. Apor
Viktor és társai pere.

HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain
Ferenc és társai pere.

HU-BFL-VII-5-c-198/1940. Kiss Gábor
Jenő pere.

Szakirodalmi források

ABLONCZY Balázs, *A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*, Múltunk, 2008/1, 29–56, 31–32.

Árnyékhadserég? Válogatott dokumentumok a Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság 1920-

as évekbeli működéséről, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox, 2020.

BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011.

BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

DROZDY Győző, *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*, szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007.

FÁBIÁN Máté, *Egy fajvédő főispán. Borbély-Maczkai Emil (1887–1945)*, Budapest, Kronosz Kiadó–Magyar Történelmi Társulat, 2020.

FIZIKER Róbert, *Habsburg kontra Hitler. Legitimisták az anchluss ellen, az önálló Ausztriáért*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2010.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

Robert GERWARTH, *Harc a Vörös Szörnyeteggel. Ellenforradalmi erőszak Közép-Európa vereséget szenvedett államaiban*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L’Harmattan Kiadó, 2017, 71–92.

GERGELY Jenő, *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*, Budapest, Vince Kiadó, 2001.

KEREKES Lajos, *Hitler-puccs a sörházban*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1976.

David KING, *The Trial of Adolf Hitler. The Beer Hall Putsch and the Rise of the Nazi Germany*, London–New York, W. W. Norton and Company, 2017.

KÓRÓDI Máté, *Adattár a Magyar Nemzeti Hadsereg különítményes csoportjai és más fegyveres szervek által elkövetett gyilkosságokról, 1919. augusztus 3.–1921. október 23.*, Budapest, Clio Intézet, Clio Kötetek 2., 2020,

NÁNDORI Pál, *A Marseilles-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

NEMES Dezső, *Az ellenforradalom története Magyarországon 1919–1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

NÉMETH István, *Német haditengerészeti és légügyi lépések a versailles-i békeszerződés kijátszására a weimari köztársaság (1919–1933) éveiben*, Acta Academiae Agriensis. Sectio Historiae, 2017/XLIV, 523–534.

ORMOS Mária, *Hitler*, Budapest, T-Twins Kiadó, 1994.

ORMOS Mária, *Egy magyar médiavezér. Kozma Miklós*, PolgArt Kiadó, Budapest, 2001.

PAKSA Rudolf, *Szélsőjobboldali pártok és mozgalmak a Horthy-korszakban*, Kommentár, 2007/5, 68–75.

PRÓNAY Pál, *A határban a halál kaszája. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin–SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963.

ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015.

ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.

ROMSICS Ignác, *Bethlen István*, Budapest, Helikon Kiadó, 2019.

Thomas L. SAKMYSTER, *Hungary's Admiral on Horseback. Miklós Horthy, 1918–1944*, Washington, Columbia University Press, 1994.

SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60.

SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945*, forráskiad. PERNEKI Mihály Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.

SZAKÁLY Sándor, *Napló, naplószerű emlékirat, emlékirat?. Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 nyomán a naplóíró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról*, in *Emlékirat és történelem*, szerk. HORVÁTH Jenő–PRITZ Pál. Budapest, 2012. Magyar Történelmi Társulat – Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság. 82–98.

UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012.

VÁGI Zoltán, *Endre László. Fajvédelem és antiszemitizmus a közigazgatási gyakorlatban 1919–1944*, in *Tanulmányok a Holokausztról II.*, szerk.

Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2002, 81–154.

VARGA Krisztián, *Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában*, Betekintő, 2009/1.

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2009_1_varga_k.pdf

VARGA Krisztián, *Ellenség a baloldalon. Politikai rendőrség a Horthy-korszakban*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.

VESZPRÉMY László Bernát, „*Ne hagyjátok őket elcipelni!*”. *Zadravec̄ István és a holokauszt*, Sapientiana, 2016/1, 78–91.

VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, 2012, Napvilág Kiadó.

WAYAND Tibor, *Önvallatás. Wayand Tibor fogságban írt visszaemlékezései, 1945–1946*, forráskiad. VARGA Krisztián, *Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Kronosz Kiadó*, Budapest, 2019.

Thomas WIEDER, *Genre fasciste. Dans les années 1920, Adolf Hitler était surveillé par les services français. La fiche rédigée sur le futur Führer dort dans une armoire des Archives nationales*, Le Monde, 2009. november 20.
https://www.lemonde.fr/europe/article/2009/11/19/adolf-hitler-genre-fasciste_1269349_3214.html

ZADRAVECZ István, *Páter Zadravec z titkos naplója, forráskiad.* BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

ZAKAR József, *Fajvédők az 1920-as évek Magyarorszáján*, in *Tanulmányok a Holokausztról V.*, szerk. Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2011, 52–111, 89.

ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

A Horthy-korszak első éveiben az újonnan létrejött magyar állam – a háború szinte összes vesztes államához hasonlóan – olyan társadalmi és gazdasági krízishelyzetben találta magát, amely kedvezett a politikai szélsőségeknek. Ebben az időszakban nem csupán egyre-másra szerveződtek a különböző radikális nacionalista társadalmi egyesületek és pártok, de némelyik szélsőséges – az ország kül- és belpolitikai konszolidációján fáradozó Bethlen-kormány munkájával elégedetlen – politikai és katonai csoport még az erőszakos hatalomátvétel gondolatával is eljátszott. Az 1920-as évek Magyarországról számos, többnyire komolytalan államellenes összeesküvést ismerünk, melyek szorosan összefonódtak a korszak befolyásos, a pártpolitikára is hatást gyakorló radikális jobboldali szervezeteivel. Ezen összeesküvések közül is remek, az állam és a radikális jobboldal komplex viszonyának összefüggéseire rámutató mikrotörténeti esettanulmány az egyik nagy nyilvánosságot kapott paramilitáris akcióterv, mely leginkább Apor Viktor nyugalmazott pénzügyőr tiszt és tartalékos honvéd főhadnagy, az Ébredő Magyarok Egyesülete Nemzetvédelmi Főosztálya, a szervezet félkatonai szárnya vezetője nevéhez köthető, és a korabeli sajtóban és közbeszédben jobbra a hangzatos *Csocsó bácsi-féle összeesküvés* néven szerepel. Apor múltja korántsem volt makulátlan – a pénzügyőrségtől korábbi gyanús üzelmei küldték nyugállományba, ezután csatlakozott tartalékos főhadnyagként a Nemzeti Hadsereg alakulataihoz, több különítménynél is megfordult, míg magas pozícióra tett szert az Ébredő Magyarok Egyesületének félkatonai szárnyában. A főhadnagyt és társait 1923-ban lázadás gyanújával – Héjjas Iván és Prónay Pál különítményparancsnokok megbízásából egy puccskísérlethez toborozott embereket – több társával együtt őrizetbe vette a rendőrség, a gyanú pedig koránsem volt alaptalan...